

## РОЗВИТОК ІНДИВІДУАЛЬНОГО ТВОРЧОГО СТИЛЮ ГОНЧАРЯ МИХАЙЛА КИТРИША

Оксана Ликова

## DEVELOPMENT OF INDIVIDUAL CREATIVE STYLE OF POTTER MYKHAILO KYTRYSH

Oksana Lykova

*The outstanding Opishnia potter Mykhailo Kytrysh devoted his whole life to the production of pottery. His work has been awarded numerous prizes, diplomas, certificates, medals.*

*For many years, Mykhailo Kytrysh worked at the Art Ceramics Factory as a creative master of the art-experimental creative laboratory, which was founded thanks to the efforts of Petro Ganzha in 1971. Working in the laboratory gave more time for creativity. The master had the opportunity to conduct various experiments with the form and decor of products. However, there were rules and plans for the manufacture of products, as in all others.*

*Mykhailo Kytrysh is one of the few local potters who has had his own workshop at home since the 1970s. At the same time, with the help of local potter Joseph Sulym, he built a kiln for firing pottery. This to some extent contributed to the formation of the individual style of the master. In his free time he worked at home, so he could experiment with forms, glazes, without worrying about factory norms and standards. According to the potter, he has not missed a single exhibition since he had kiln, which has helped to popularize his art.*

*One of the reasons for appearance of the workshop and the kiln by Mykhailo Kytrysh was the fact that he was overlooked when the first Opishnia's potters were admitted to the Union of Artists of Ukraine. One of the reasons for the appearance of the horn by Mykhailo Kytrysh was the fact that it was overlooked when the first Opishnia potters were admitted to the Union of Artists of Ukraine. Mykhailo Kytrysh was admitted to the Union for the second time in 1971. The potter decided that he would work independently and would not depend on anyone in the future.*

*Thanks to the opportunity to work at home without the guidance of management, Mykhailo Kytrysh developed his own creative style in the art of ceramics. His works are unique due to a unique way of decorating – a combination of different color glazes.*

*Keywords: Mykhailo Kytrysh, pottery, ceramics, private workshop, kiln, individual style, color glazes, Opishnia.*

Творчість Михайла Китриша – взірець українського народного гончарства. За його плечима понад 75 років невпинної творчості. Про його життєвий і творчий шлях надруковано чимало відомостей. Ім'я гончаря неодноразово згадується в публікаціях про українське гончарство загалом, і гончарство селища Опішня зокрема. Ці відомості постійно ілюструються неповторними творами майстра, які неможливо сплутати з роботами інших авторів. За довге творче життя Михайло Китриш створив сотні глиняних творів, які нині зберігаються як у державних, так і в приватних зібраннях. Він був одним із небагатьох гончарів, хто у вільний від роботи час працював удома, тому міг вільно експериментувати з формами, поливами, не переймаючись заводською нормою й стандартами. До того ж майстер мав власне горно, що у певній мірі сприяло розвитку його «творчого генія». Творчість гончаря відзначено багатьма державними нагородами. Він – член Національної спілки художників України (з 1971) й Національної спілки майстрів народного мистецтва України (з 1998), заслужений майстер народної творчості України (з 1985), лауреат Премії імені Данила Щербаківського (1995), Державної премії України імені Тараса Шевченка (1999) і Всеукраїнської премії імені Опанаса Сластьона (2006). Його роботу відзначено на державному рівні у вигляді чисельних дипломів, похвальних грамот, медалей, почесних звань тощо.

Та шлях до визнання був тривалий, важкий і супроводжувався наполегливою працею й самовідданістю гончаря. Сприяли цьому як оточення, у якому жив і працював Михайло Китриш, так і наявність приватної майстерні, де після роботи на заводі він творив.

Попри те, що Михайло Китриш працював на заводі «Художній керамік» з 1955 року (ПМК), зокрема на посаді ліпника виробів з 1961 року (ДАПО, ф. 9042, оп. 1, спр. 8, арк. 32), першу згадку про нього в друкованих наукових і художніх джерелах розміщено 1971 року. Кандидат мистецтвознавства Василь Щербак у статті «Невідкладні завдання» на сторінках часопису «Образотворче мистецтво» згадав ім'я Михайла Китриша серед експонентів республіканських виставок 1970 року, що проходили в Києві (Щербак 1971, с. 20). Того ж року ім'я опішнянського гончаря з'явилося і в повісті Олексія Дмитренка «Опішня» (Дмитренко 1991, с. 139). Пояснити появу відомостей про Михайла Китриша в друкованих виданнях саме цього часу можна тим, що 1971 року гончаря було прийнято до Спілки художників України. Однак автори цих публікацій, як і всіх наступних, не звертали увагу на те, як розвивався індивідуальний стиль майстра загалом, і, зокрема, яка роль у цьому процесі приватної майстерні гончаря.

На думку дослідників, підйом активності творчого процесу в будь-якому населеному пункті співпадає «з часом активної діяльності в ньому певної групи майстрів чи окремої харизматичної особистості, зусиль яких, на жаль, не успадковували їхні наступники, а тому поступ так і завершався через декілька років інерційного руху після відходу ініціаторів» (Пошивайло 2010, с. 87). В Опішньому наприкінці 1960-х – на початку 1970-х років таким рушієм творчого спалаху став відомий син видатного гончаря із села Жорнище (Вінниччина), мистецтвознавець Петро Ганжа. Він кілька років працював на заводі «Художній керамік» головним інженером (1968–1972). За його ініціативи першого травня 1970 року на цьому заводі була утворена художньо-експериментальна творча лабораторія.

Майстри для роботи в лабораторії були відібрані з кращих гончарів заводу. Вони набули статусу «творчий майстер» і мали працювати «над відновленням та вдосконаленням традицій форми та розпису в опішнянській кераміці, створювали власні формотворчі та орнаментальні композиції». Праця творчого майстра відрізнялася від роботи простого гончаря – він мав можливість експериментувати з глиною, норма була меншою, надавався додатковий «творчий день». Свого часу в цій лабораторії працював і Михайло Китриш, який разом з Володимиром Нікітченком, одними з останніх покинули роботу в лабораторії 1994 року. Оскільки гончар був здібним ще до часів роботи в лабораторії, то ставши творчим майстром він лише удосконалювався. Він єдиний гончар лабораторії, який дуже багато експериментував саме з кольоровими поливами. Їх поєднання давало зовсім неочікувані результати. Власне ці експерименти прославили творчість Михайла Китриша як новатора в декоруванні сучасних виробів Опішнього. Зооморфний посуд, вази, тарелі, прикрашені кольоровими поливами стали візитівкою опішнянського гончаря.

Окрім того, у 1969–1971 роках Петро Ганжа ініціював прийом місцевих майстрів до Національної спілки художників України, що вимагало авторської участі у виставках. Це диктувало потребу урізноманітнення виробів, набуття авторського почерку. Власне, перша документальна згадка, яку мені вдалося знайти, про участь Михайла Китриша у художніх виставках датується 1970 роком і знаходиться в обліковій карті творчого майстра заводу «Художній керамік». У ній зазначено одразу три заходи того року – Республіканська виставка, присвячена 100-річчю з дня народження В. І. Леніна, Республіканська виставка, присвячена XXIV з'їзду КПРС і Всесоюзна виставка, присвячена XXIV з'їзду КПРС (ПАМК).

1970-го року сімох майстрів заводу Івана й В'ячеслава Біликів, Василя Біляка, Петра Ганжу, Володимира Нікітченка, Гаврила Пошивайла, Олександру Селюченко було прийнято у Спілку художників України. У 1971 році друга група опішнянських майстрів стала її членами – Анастасія Білик-Пошивайло, Параска Біляк, Трохим Демченко, Григорій Кирячок, Михайло Китриш, Василь Омеляненко.

На 1971 рік Михайло Китриш уже мав певний доробок у гончарстві і в його роботах проявлялися авторські риси. Той факт, що його оминули, коли приймали в Спілку художників першу партію опішнянських гончарів, дуже образив майстра. Навіть нині, коли Михайло Китриш згадує ті події, у його голосі звучить образа на Петра Ганжу. Проте 1971 рік став ключовим у оформленні бажання Михайла Китриша мати своє горно й займатися створенням робіт дома: «тоді у 71-му році, коли мене приймають у Союз художників ССРСР, то я собі зразу завдання поставив так, що мені край треба зробити дома горен. І відірвательства від їх, від усіх, щоб вони, робите – робіть, своєю головою варіть, а я дома робитиму, то це буде моє, моя адреса» (НАУГ НМЗУГ Аудіофонд, касета 215).

Дома в маленькому приміщенні Михайло Китриш обладнав місце для роботи, де було все необхідне – гончарний круг, інструменти, потрібні матеріали тощо. За допомогою в будівництві горна, без якого робота дома була б неповноцінною і залежною від когось іншого, Михайло Китриш звернувся до знайомого опішнянського гончаря Йосипа Юхимовича Сулима (приблизно 1905–1983/1984), який гончарював до кінця 1970-х років і сам умів будувати горна. Його навіть запрошували до Музею народної архітектури й побуту України (Київ), де він також займався будівництвом гончарного горна (НАУГ НМЗУГ, ф. 1, оп. 2, од. зб. 36/2, арк. 326). Йосип Сулим дав настанови й сказав, що прийде через тиждень. Михайлові Китришу так хотілося власного горна, що він викопав яму швидше ніж за тиждень. Працював вечорами після роботи й зранку до роботи в заводі. І вже наступної неділі Йосип Сулим почав класти горно. Доклав його Михайло Єгорович сам.

Наявність власного горна стала новим переломним етапом у творчості Михайла Китриша. Він міг вільно творити не зважаючи на норму й вказівки керівництва: «Так я радий був, у мене наскільки було тоді енергії, що я не можу вам передати. Що мені не вказує ніхто» (НАУГ НМЗУГ Аудіофонд, Касета 243). Особливо майстра стимулювало те, що перший випал, у якому йому допоміг батько, пройшов вдало. Окрім того, як стверджує сам гончар, із часу наявності горна він не пропустив жодної виставки, оскільки міг робити будь-які твори й сам вибирав, що пропонувати на ці заходи.

Односельці також стверджували, що Китриш був вправним, прославленим майстром і частково пов'язували це з наявністю у нього горна. Зокрема майстриня глиняної іграшки Олександра Селюченко в листах до малювальниці Мотрони Назарчук неодноразово наголошувала на цьому факті: «Китриша Михайла жінка, він тепер король кераміки в Опішні. Має горно своє», (21.11.1985) (Міщанин 2019, с. 684); «Мишко став таким майстром по кераміці. Має горно дома, чудові глазурі. Тепер як приїзджають іноземні делегації направляють до нього», (06.01.1986) (Міщанин 2019, с. 688).

Михайло Китриш, як уже наголошувалося, постійно експериментував як із формами виробів, так і з поливами. Глину для роботи вдома він готував сам, ретельно її перебираючи й щільно перебиваючи. Сам і поливи собі намішував із тих компонентів, які йому висилали через Спілку художників України. Він неодноразово експериментував і з різними поєднаннями, що, відповідно, вимагало й різних температур під час випалювання. Дозволити собі безкінечну кількість спроб гончар міг лише в домашніх умовах, а не під час роботи на заводі, де був план і норма. Михайло Китриш неодноразово згадував, що проводив ці експерименти сам: «Глазурі я сам готовив, доставав як я став членом Союзу художників, то мені виписували глазур оцю, кобальт, окис жліза, а я її тоді сам готовив. То це потребувало більшої температури окис жліза, кобальту, чим той. Ну коли я тоді його усе іспитав, зробив і роботи показав уже і на виставці, скрізь» (НАУГ НМЗУГ Аудіофонд, Касета 243). Власне ці іспити, точніше їх результат, і прославив опішнянського гончаря. Його декор різнокольоровими поливами й нині не перевершений ніким.

Ще у 1980-х роках журналісти звернули увагу на відмінність виробів Михайла Китриша, створених на заводі та в домашніх умовах, зокрема, Оксана Теленчі писала: «Після відвідин заводу «Художній керамік» побачила домашню майстерню М. Є. Кітрича. Здавалось би, ті самі барани, традиційні куманці, чортівське плем'я тощо. Та яка різюча відмінність од заводської продукції. Якою невичерпною, виявляється, може бути фантазія майстра, якщо дати їй волю!» (Теленчі 1986, с. 4).

Власне наявність приватної майстерні дозволила Михайлові Китришу працювати й після звільнення з роботи в заводі «Художній керамік» аж до того часу, коли він остаточно втратив зір. Проте навіть нині, будучи повністю незрячим він намагається робити з глини свистуни. Вони хоч і зовсім не схожу на його роботи попередніх років, однак достатньо пропорційні, мають усі ключові структурні елементи і головне – свистять.

Отже, Михайло Китриш завдяки своїй наполегливій праці й невпинному творчому пошуку зміг прославитися зі своїми глиняними виробами далеко за межі рідного Опішного. Його роботи стали неповторними зразками переосмислення традицій і поєднання їх з новаторськими елементами. Важливу роль у цьому відіграла наявність приватної майстерні і, що вкрай важливо, горна для випалювання кераміки. Майстер міг у будь-який час вільно творити дома, що давало йому можливість безперешкодно брати участь у різноманітних мистецьких заходах, зокрема виставках, майстер-класах, фестивалях народної творчості, симпозіумах гончарства тощо.

## Список джерел та літератури

Аудіофонд Національного архіву українського гончарства Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному НАУГ НМЗУГ, Спогади гончаря Михайла Китриша (1936 р. н.), 23.12.2020, Касета 243.

Аудіофонд НАУГ НМЗУГ, Спогади гончаря Михайла Китриша (1936 р. н.), 08.10.2010, Касета 215.

Державний архів Полтавської області (ДАПО), ф. 9042, оп. 1, spr. 8, 53 арк.

ДМИТРЕНКО, О., 1991, Хвіст ящірки. Київ: Молодь.

МІЩАНИН, В., 2019, Мотрона Назарчук: життя і творчість. Опішне: Українське Народознавство.

НАУГ НМЗУГ, ф. 1, оп. 2, од. зб. 36/2, 342 арк.

ПОШИВАЙЛО, О., 2010, Вершинне явище українського гончарства, Опішнянська мальована миска другої половини XIX – початку XX століття (у зібранні Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі). Опішне: Українське Народознавство, 50–261.

Приватний архів Михайла Китриша (ПАМК).

ТЕЛЕНЧІ, О., 1986, Орли на конвеєрі. Радянська Україна, 160, 4.

ЩЕРБАК, В., 1971, Невідкладні завдання. Образотворче мистецтво, 6, 19–21.

## References

Audiofond Natsionalnoho arkhivu ukrainskoho honcharstva Natsionalnoho muzeiu-zapovidnyka ukrainskoho honcharstva v Opishnomu (NAUH NMZUH), Spohady honcharia Mykhaila Kytrysha (1936 r. n.) [Memoirs of potter Mykhailo Kytrysh (born 1936)]. 23.12.2020, Kaseta 243. [In Ukrainian].

Audiofond NAUH NMZUH, Spohady honcharia Mykhaila Kytrysha (1936 r. n.) [Memoirs of potter Mykhailo Kytrysh (born 1936)], 08.10.2010, Kaseta 215. [In Ukrainian].

Derzhavnyi arkhiv Poltavskoi oblasti (DAPO), f. 9042, op. 1, spr. 8, 53 ark. [In Ukrainian].

DMYTRENKO, O., 1991, Khvist yashchirky [Lizard tail]. Kyiv: Molod. [In Ukrainian].

MISHCHANYN V., 2019, Motrona Nazarchuk: zhyttia i tvorchist [Motrona Nazarchuk: life and creativity]. Opishne: Ukrainske Narodoznavstvo. [In Ukrainian].

NAUH NMZUH, f. 1, op. 2, od. zb. 36/2, 342 ark. [In Ukrainian].

POSHYVAILO, O., 2010, Vershyinne yavyshe ukrainskoho honcharstva, Opishnianska malovana myska druhoi polovyny KhKh – pochatku KhKh stolittia (u zibranni Rosiiskoho etnohrafichnoho muzeiu v Sankt-Peterburzi) [The phenomenon of Ukrainian pottery]. Opishne: Ukrainske Narodoznavstvo, 50–261. [In Ukrainian].

Pryvatnyi arkhiv Mykhaila Kytrysha (PAMK). [In Ukrainian].

TELENCHE, O., 1986, Orly na konveieri [Eagles on the assembly line]. Radianska Ukraina, 160, 4. [In Ukrainian].

SHCHERBAK, V., 1971, Nevidkladni zavdannya [Urgent tasks]. Obrazotvorche mystetstvo, 6, 19–21. [In Ukrainian].

## Розвиток індивідуального творчого стилю гончаря Михайла Китриша

*Видатний опішнянський гончар Михайло Китриш усе своє життя присвятив виготовленню глиняних виробів. Його творчість відзначено численними нагородами, дипломами, грамотами, медалями.*

*Упродовж багатьох років Михайло Китриш працював на заводі «Художній керамік» творчим майстром художньо-експериментальної творчої лабораторії, яка була заснована завдяки зусиллям Петра Ганжі 1971 року. Робота в лабораторії давала більше часу для творчості. У майстра з'явилася можливість проводити різні експерименти з формою і декором виробів. Однак були й норми, і плани по виготовленню продукції, як і в усіх інших.*

*Михайло Китриш один із небагатьох місцевих гончарів, хто дома мав власну майстерню ще з 1970-х років. Одночасно в цей же період він за допомогою місцевого гончаря Йосипа Сулима збудував горно для випалювання глиняних виробів. Саме це в певній мірі сприяло*

формуванню індивідуального стилю майстра. У вільний від роботи час він працював удома, тому міг експериментувати з формами, поливами, не переймаючись заводською нормою й стандартами. За твердженням гончаря, з часу, коли у нього з'явилося горно, він не пропустив жодної виставки, що сприяло популяризації його творчості.

Однією з причин появи майстерні й горна у Михайла Китриша став той факт, що його оминули, коли у Спільку художників України приймали перших опішнянських гончарів. Михайла Китриша до Спільки прийняли в другу чергу в 1971 році. Гончар вирішив, що буде працювати самостійно й ні від кого не залежатиме в подальшому.

Завдяки можливості працювати вдома без вказівок керівництва Михайло Китриш розвинув власний творчий почерк у мистецтві створення кераміки. Його роботи є неповторні завдяки унікальному способу декорування – поєднання різних кольорових робіт.

**Ключові слова:** Михайло Китриш, гончарство, кераміка, приватна майстерня, горно, індивідуальний стиль, кольорові поливи, Опішня.

**Oksana Lykova**, head of the sector of museum ceramology, National Museum of Ukrainian Pottery in Opishnia.

**Оксана Ликова**, завідувачка сектору музеєзнавчої керамології, Національний музей-заповідник українського гончарства.

**ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-7839-0200>

**Received:** 04.01.2022

**Advance Access Published:** March, 2022